ТРИ політики

Доки пан доктор Микола Крикливець мав лише кілька титулів — адвоката, посла на сойм краєвий і члена різних товариств,— дотя він у реставраціях на вечерю все казав собі давати чарку міцної горівки, вепрову печеню з "руським компотом", себто з капустою і бараболею, і дві великі склянки пільзненського пива. Кельнери реставрації у Львові, куди пан доктор Крикливець заходив частіше, приїхавши з провінції, уже й не питали його, чого він хоче, лише приносили відразу горівку і вепрову печеню. Се вистарчало для його демократичної душі.

Але з того часу, як пан меценас "добре" оженився, став послом до державної ради і як на адресах його по шести головних титулах з осторожності треба було додавати "і т. д., і т. д.", щоби не образився, з того часу він і вечеряв інакше. Правда, що — не рахуючи женитьби, і канцелярії, і посольства — ще й дві порядні парцеляції панських маєтків між селян поставили його міцно на ноги та здобули йому при тім ім'я великого патріота і безкорисного опікуна народу, одначе все-таки тяжко було здогадатися, звідки він набрався панських звичаїв, у кого він навчився їсти так, як пани їдять.

Ось і сьогодні в одній з перших віденських реставрацій він сидить разом з маршалком повіту, з котрого був вибраний послом,— з паном графом Артуром Бойовським. Пан граф не з багатих панів, але великий політик і разом зі старостою "трясе" повітом. А панові послові дуже потрібно поговорити з ним в одній справі. Отже й зійшлися. Кельнер стоїть біля них, а пан меценас приказує йому, що має принести:

— Коняк, грубозернистий кавйор, десерове масло... Я, пане графе, в полуднє був у вашім готелі, але не застав вас

Отже позволив собі повідомити вас, що загляну сюди уве-чір, бо знав, що ви тут вечеряєте. Пан граф у Відні не довго?

— Буду кілька днів. Приїхав за орудками.

— Певно, повітовими? Багато дає вам заняття се мар-шалкування?

— Досить. Звичайна річ, коли хто хоче, то може мати роботи й понад силу.

— Се так, як і з посольством. І, певно, так, як і в мене: великі справи забирають менше часу, як малі. Виборці дуже дивні люде: коли виберуть чоловіка послом, то потім шість років мордують його найчуднішими пустяками. Не люблю їх з їх крамарським духом. Тут приходиться студіювати справу виборчої реформи, а Іван Вертипорох з Голоп'ят щотижня у понеділок, як приїде до міста на торг, цілком певно прийде до моєї канцелярії з просьбою, щоби я йому "виробив" трафіку у селі. Просто розпука береться чоловіка займатися такими пустяками.

Кельнер приніс, що було замовлене, і налляв чарки.

— Далі майонез з гомарів,— приказав пан меценас.— Потім чомбер із серни з мішаною салатою і пільзнер експорт... Прошу, пане графе!

Панове випили і почали їсти.

— Се правда,— потвердив пан граф,— що селяни не знають різниці між важними і неважними справами.

— Особливо дошкулив мені Михайло Горобець із Старого Села.

— Се ж ваш головний агітатор! — замітив маршалок.

— Се правда, але що він мене коштує! Коли я дома, він цілком певно буде в мене; коли я у Львові або у Відні, він так само певно щотижня пришле лист, щоб я походив як не за якимсь процесом, то за допомогою

або чимсь іншим, а недавно навіть приїхав сюди, до Відня, і я мусив заплатити йому всю дорогу. Небезпечний чоловік!

— Я його знаю. Се тип хлопського філософа. Але агітатор єдиний! Він за місяць цілий повіт перекине догори дном,— додав маршалок.

Пан меценас нарікав далі, бо розумів се, що, заки дійти до своєї справи, треба гостя бавити чим попало.

— Перше,— оповідав він далі,— мучив мене з півроку, щоб я йому постарався о рогачку. Завзявся на старого єврея і доконче хотів відобрати йому сей мізерний зарібок. Коли я до сього не допустив, з уваги на євреїв виборців, видумав що інше: давай йому ціле підприємство — роблений доріг! Я йому кажу: "Ані нема до того у вас грошей, ані голови! Ви тому ради не дасте!" — "Чому ні? — каже.— Чи то лише євреї все вміють!" І вже з рік не дає мені спокою. Але я, як се панові маршалкові відомо, зовсім не докучав вам сею справою, хоч се від вас залежить. Нині знову лист прислав!

— Ви не відповідайте — і спокій! — порадив маршалок.

— Я так і роблю.

Кельнер приніс майонез з гомарів і по хвилі чомбер. Інший кельнер приніс пиво. Третій забирав зі стола, що було непотрібне.

Панове їли з господарським апетитом і далі уривано розмовляли. Бесіда зійшла на парламент, на сойм, на нові вибори до повітової ради, на віденські розривки — і пан меценас все ще не починав говорити про свою справу. Тільки коли по чомбрі прийшов на стіл бажант з компотом і французьке вино cЬaIaи, пан маршалок замітив немов з докором за те, що посол все ще говорить не до речі:

— Що ви, пане меценасе, якийсь празник робите? Де ж я годен тільки з'їсти?

— Не зашкодить, не бійтеся,— відповів меценас.— Се першорядна реставрація, я тут досить часто буваю. А вино знамените!

І справді, оба панове їли і пили далі зі смаком. В такій чистій, ясній, просторій, провітреній залі з квітками па столах, з кельнерами у фраках, що тихенько ходять по м'яких хідниках, якось їсться смачніше і більше. Обстанова додає а петиту.

— Я нині на обід мало що їв, тільки по міністерствах бігав,— немов оправдувався меценас за свій апетит.

— І я так само,— додав пан маршалок.

По бажанті і вині прийшло морожене й лікер. В куті зали почала грати оркестра дискретно, м'яко і солодко. Легенький димок з цигар і папіросів уносив в повітрі і щезав у вентиляторах. Гарно убрані гості починали сходитися щораз численніше. Приємно було тут по добрій вечері посидіти й поговорити. Оба панове були справді вдоволені з себе, і зі світа, і з парламенту, і з життя.

Тільки тепер наш посол почав осторожно розмову про справу, яка його обходила. Пан маршалок з незвичайною чемністю і вдоволенням слухав. Справа була ідеально проста і незамотана: ішло о те, щоби швагер пана меценаса, брат його жінки, Топольський, молодий чоловік, але — на думку пана посла — незвичайно талановитий і солідний, став повітовим інженером, бо саме тепер опорожнилася посада.

Хоч ся справа була така проста, одначе не можна було її скінчити в реставрації. Про неї оба панове говорили ще в кав'ярні, а докінчували аж в "Moulin Rouge" 1 при співі різних дам на сцені...

По сій вечері і забаві пан маршалок не тільки досить прихильно відносився до справи пана посла, але на другий день у "своїм" товаристві сказав: "Я не знав, що наш посол так уміє їсти! Се правдива сатисфакція — дивитися, як ся хлопська дитина навчилася їсти. Цікавий я лише, чи вже й се знає, що риби не можна їсти при помочі ножа?.."

II

В кілька днів пізніше перед будинком повітової ради в місті П. подибалися два знайомі: молодий пан інженер Володислав Топольський, швагер пана посла Крикливця, і селянин Михайло Горобець із Старого Села, чоловік коло 40-літній, одягнений напів з-міщанська. Оба зналися з часів виборчої агітації за д-ром Крикливцем.

— Моє поважання панові інженерові! — відозвався Горобець, замітивши, що інженер так щось мовби не хотів його бачити.

— Поважання! — відповів Топольський і не подав Горобцеві руки.

— Чи не хочете ви у нас стати інженером? — допитувався Горобець, коли той стріпував хусточкою порох з блискучих черевиків.

— Може...

— Тоді я певно дістану будову дороги до Мочарів, правда?

— Ет, Михайле, дайте собі спокій з тою будовою! І шваг-рові докучаєте нею безнастанно, і мені не даєте дороги перейти!

— Ов! — здивувався Горобець, але не сказав більше ані слова.

Пан інженер, в циліндрі, у фраку, в білих рукавичках, увійшов у сіни будинку, потім на сходи і на першім поверсі застукав у двері канцелярії маршалка. Ніхто не відповів, тільки возний відчинив двері.

— А, се ще не канцелярія! Пан маршалок є? —спитав возного.

— Є. Прошу, як маю сказати? Інженер подав свій білет.

Небавом у дверях показався граф Бойовський і рухом руки запросив інженера до себе. Він зрозумів відразу, що се вже посол Крикливець порадив швагрові піти представитися.

Граф просив гостя сідати, почастував цигаром і оком старого лиса приглядався його прив'ялому, блідому, хоч молодому лицю та лисині, що вже обняла половину голови. Розмова крутилася коло посади. Маршалок не обі-цював нічого, казав, що се залежить від повітового виділу, але й зовсім не відбирав надії, порадив навіть, кого з виділу належало би ще відвідати і попросити. Топольський встав, подякував за зичливість і вийшов досить вдоволений.

В сінях ждав Горобець.

— Як же? Є надія? — спитав він Топольського.

— А вам що до того?! — відповів інженер з гнівом і пішов собі.

Горобець глянув за ним, похитав поважно головою в той і в сей бік кілька разів, сплюнув голосно і помалу пішов на сходи. Перед канцелярією маршалка постояв добру хвилину, не стукаючи, відчинив двері і сказав возному, що хотів би поговорити з паном маршалком.

Але тут і сам маршалок показався у дверях канцелярії і видивився якось радісно-здивовано на Горобця.

— А! Пан Горобець! Слихом слихати! Що ж вас до мене привело? Такий рідкий гість! Прошу ближче! — сказав, подаючи руку.— Сідайте! Закуріть!

— Дякую панові маршалкові! — відповів Горобець і далі поводився так, як чоловік, котрому не новина з панами сидіти і говорити.

Сів собі у фотель і закурив подане грубе цигаро. Граф був дуже цікавий, що Горобця привело до нього. Надходили вибори до повітової ради; в такий час "зловити" сього Горобця у свої руки — се ж був би просто капітал. Нехай би лише тихо сидів, бестія, вже би багато вигралося.

— Правду сказати,— почав Горобець,— я не мав гадки заходити до пана маршалка.

— Все ж таки коли вже прийшли, то дещо скажете мені.

— Чи той пан Топольський, що тут був, буде інженером у нас?

— Не знаю. Як виділ постановить, так буде.

— Я би не радив його брати.

— Чому?

Горобець вагався сказати.

— Та скажіть, пане господарю; се ж важне не лише для мене, але й для цілого повіту. Швагер його, посол, дуже просив за ним.

— Нехай би не просив, тільки поплатив за нього всі довга, тоді можна би говорити.

— Багато ж тих довгів?

— Лихварі "цінять" його найменше на 30 000 корон.

— Що ж він? Пияк чи в карти грає?

— В карти. Прошу розпитати у його знайомих, і довідаєтеся. Я ані слова неправди не кажу. Я його знаю. На вибори швагра дістав був тисячу корон і програв за одну ніч. Я мусив позичити своїх...

— Ну, бачите, пане господарю, як то добре, що ви зайшли і сказали се мені. Я вам дякую, бо то такого інжене-

ра взяти, то він зараз з різними доставцями і підприємцями умовиться, буде приймати лихий матеріал, а повіт нехай платить.

— Так єі — потвердив Горобець.

— Одначе не гнівайтеся, пане Горобець, мене тут щось чудує,— промовив маршалок з усміхом.

— Що такого?

— Адже се швагер вашого посла, за котрим ви так розпиналися,— і ви проти нього?! Посол Крикливець не подякував би вам за таке.

— Мені добро повіту дорожче, як пана посла,— відповів Горобець дипломатично.

— Се дуже гарно з вашого боку,— похвалив маршалок і задумався на хвилину.

Горобець курив, як у своїй хаті, стріпував попіл у попільничку і зовсім не гадав забиратися. Маршалок почав знову:

— Чи то правда, пане ґаздо, що ви хотіли би взяти на себе будову дороги до Мочарів? При тім можна би дещо заробити.

— Взяв би, якби дали. Я не такий бідний і не такий дурний.

— Але ж! Чи я вам се казав коли? — боронився граф.

— Пан маршалок ні, але пан посол Крикливець. Він вам, певно, про се й не згадував?

— Згадував перед кількома днями, але не просив за вами. Я дивувався. Адже без вас він не був би послом!

Маршалок добре поцілив.

До серця Горобця підступило звичайне мужицьке завзяття.

— Ну певно! — промовив він, почервонівши на лиці.— Коли я днями і ночами шість неділь шибав собою з села в село, не доїв, не доспав, горлав на всі заставки, тоді я був "пан Михайло, прошу, будьте ласкаві"! І до хреста менї дитину тримав, і обіцював золоті гори. А тепер і на лист не відповість. А такий, вибачайте, смаркач, як сей його шва-гер-інженер, навіть руки не подасть! То ви, пан граф і мар-шалок, можете подати, а він ні!

— Як же ж не подати руки такому поважному господареві?— замітив маршалок.— Хоч ви мій противник...

— Який я ваш противник?! — боронився Горобець.

— Може, мій ні, але цілої повітової ради. Знаєте, пане Михаиле, я вас боюся, справді боюся. Надходять вибори до ради — і я певний, що ви мені цілий повіт перекинете. І що вам з того прийде? Стільки, що й з посольства Крик-ливця. Але ви робіть, як вам сумління каже, аби й про мене потім не сказали, що вас ловлю ласкавими словами, так як посол.

Горобець мовчав. Він, очевидно, вижидав ще важнішого слова від маршалка — і не перечислився.

— Знаєте що? — говорив маршалок далі.— Ви є завеликий патріот, аби згодилися на тих членів ради, яких ми собі бажаємо, і я не мав би сумління вимагати від вас агітації за нами. Але що вам хто може сказати, коли будете собі тихо сидіти дома? Я би вам того не забув. Будову дороги до Мочарів ви певно дістали би. Ми знаємо, що ви повіта не скривдили би.

— Можете бути певні, що ні.

— Не сумніваюся.

Настала знов коротка мовчанка. Маршалок бачив, що справа ще не готова.

— Я вас не намовляю, боже борони! Робіть як знаєте. Але ми даремщини не приймаємо і знаємо віддячитися.

— Та я за тим і прийшов,— промовив нарешті довше Михайло Горобець.— Маю кланятися ходакові, волю поклонитися чоботові. (Пан граф усміхнувся на такий непевний комплімент). Аби я не був варт навіть листа від посла, за котрим я так розбивався! А! панцю, так не йде! Михайло Горобець — застарий горобець, щоби на полову злапався.

— Зайдіть ще коли до мене,— попросив граф, піднімаючися з крісла. — Я вас не з'їм. Хоч мене ваші часописи лають на чім світ, але я не такий страшний, як бачите.

— Я зайду. Зі мною також можна говорити. Отсю дорогу якби ви мені дали, то було би добре.

— Се дуже можливе. Нічого великого. Ну, майтеся гаразд і не забувайте нашої розмови.

Граф подав Горобцеві руку, і Горобець вийшов задуманий.

У той час панові послові Крикливцеві у Відні, певно, і не снилося, що є політики ще хитріші від нього...